

Оксана Скрипченко

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглянуто сучасний стан проблеми професійної майстерності майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Визначено структурні компоненти розвитку професійної майстерності вчителів мистецтва до яких віднесено: когнітивний (професійні знання, самосвідомість), мотиваційний (розвиток мотиваційної сфери), емоційний (формування самооцінки, розвиток креативних і емпатійних якостей, розвиток комунікативних навичок) та технологічний (оволодіння методами, формами та прийомами традиційних та інноваційних технологій). На підставі аналізу наукової літератури розкрито зміст понять «структура», «структурні компоненти».

Ключові слова: структура, структурні компоненти, майбутні вчителі мистецьких дисциплін.

Становлення незалежної Української держави, її поступальний економічний розвиток, зміцнення засад громадянського суспільства вимагають високоефективної системи вищої педагогічної освіти. Лише за цієї умови Україна зможе інтегруватися у світову спільноту на вигідних умовах.

Нормативна-правова та науково-теоретична база, яка формує сучасну державну політику в сфері педагогічної освіти, а саме: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту», державні національні програми «Освіта» («Україна XXI століття»), «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст.», «Концепція педагогічної освіти» – підкреслює необхідність оновлення всіх ланок навчання і виховання підростаючого покоління, передбачає теоретичне обґрунтування підготовки висококваліфікованих фахівців, які б відповідали потребам сучасної школи. Реформування освітньої галузі означає перехід сучасної освіти від авторитарної до особистісно-зорієнтованої моделі, тому ставляться нові вимоги до професійних якостей майбутніх педагогів, зокрема в галузі мистецтва.

У цьому зв'язку значної актуальності набуває проблема розвитку професійної майстерності учителів мистецьких дисциплін, яка виступає як здатність особистості до самореалізації й акумулює в собі результати навчання, виховання та розвитку особистості майбутнього вчителя в закладах педагогічної освіти: знання, вміння, особистісні якості, необхідні

для виконання професійної діяльності у відповідності з суспільними вимогами та ціннісними орієнтаціями. Різноманіття і складність завдань формування нового покоління ХХІ століття роблять проблеми професійної майстерності майбутніх учителів мистецьких дисциплін особливо актуальними для сучасної теорії і практики мистецької освіти.

Аналіз наукової літератури свідчить про постійний інтерес науковців до проблеми розвитку професійної майстерності майбутнього вчителя в напрямках: професійна підготовка та діяльність (О. Абдуліна, А. Алексюк, Є. Барбіна, І. Бех, С. Гончаренко, І. Дичківська, І. Зязюн, А. Макаренко, О. Пехота), теоретичних основ формування особистості вчителя в процесі професійної підготовки (Б. Безпалько, Н. Кузьміна, О. Савченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, О. Щербаков, М. Фіцула). Проблемою розвитку професійної майстерності майбутніх учителів мистецьких дисциплін займалися науковці та діячі мистецтва Л. Масол, Н. Миропольська, В. Орлов, Г. Падалка, Л. Пуховська, О. Ростовський, О. Рудницька, Т. Хлебнікова, В. Шацька та інші.

Метою даної статті є теоретичне обґрунтування структурних компонентів розвитку професійної майстерності майбутніх учителів мистецьких дисциплін.

Професійна майстерність майбутнього вчителя – це складна структура, яка формується з багатьох компонентів.

Філософська категорія структура – (від лат. *structura* – побудова, порядок, зв'язок) сукупність стійких зв'язків об'єкта, які забезпечують його цілісність [14, с. 438]. У психології – сукупність компонентів об'єкта, поєднаних між собою стійкою системою істотних зв'язків, що забезпечують його фізичну і функціональну цілісність [13, с. 346].

Вчений-педагог О. Ростовський визначає структуру як мистецько-педагогічний термін – спосіб закономірного зв'язку між складовими елементами певного явища, його внутрішня організація і сукупність істотних співвідношень між компонентами всередині цілого [11, с. 632].

Наявність різноманітних наукових підходів до проблеми професійної майстерності вчителя свідчить про актуальність вивчення даного феномену. В дослідженнях вивчаються як тотожні поняття «професійна майстерність учителя» та «педагогічна майстерність». Адже педагогічна майстерність є показником досягнення найвищого рівня організації професійної діяльності вчителя – «мистецького», коли реалізується мистецька триєдність «*poesis – mimesis – techne*», виявляються смисли та втілюються ідеї, які педагог хоче донести до своїх вихованців.

Ще на початку ХХ століття знаходимо характеристику поняття «майстерність» у роботі А. С. Макаренка «Деякі висновки з мого педагогічного досвіду», де видатний педагог розглядає проблему педагогічної майстерності як проблему раціоналізації праці педагога, створення єдиного виховного колективу, здатного утверджувати дисципліну як дійсну

свободу особистості, як форму життя та діяльності, як засіб захищеності, повноправ'я особистості у колективі. «Майстерність – це те, чого можна добитися, і те, чому необхідно навчати у педагогічних закладах освіти» [7, с. 268].

Науковці педагогіки одностайні у думці, що педагогічна майстерність як найвищий рівень педагогічної діяльності виявляється в тому, що у відведений час педагог досягає оптимальних результатів: синтезу наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва й особистих якостей учителя. Комплекс властивостей особистості педагога забезпечує високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності. Педагогічна майстерність ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Розглядається як вияв власного «Я» у професії, як самореалізація особистості вчителя в педагогічній діяльності, тому визначається як вища, творча його активність, що передбачає доцільне використання методів і засобів педагогічного взаємовпливу в кожній ситуації навчання та виховання. Така доцільність є результатом засвоєння системи знань і уявлень про закони навчання, технології розвитку дитини, а також індивідуальні особливості педагога, його спрямованість, здібності [10].

Так, І. Зязюн вважає, що педагогічна майстерність є невід'ємною складовою структури особистості фахівця, яка не зводиться тільки до діяльності і не обмежується високим рівнем теоретичної і методичної підготовки педагога, а передбачає й особистісні його якості, його позицію, «здатність виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей» [3, с. 29]. Крім того, майстерності притаманна наявність найвищої форми активності у професійній діяльності, що базується на принципах гуманізму, толерантності та емпатії.

В. Лізинський розглядає професійну майстерність як найвищий рівень педагогічної діяльності, яка виявляється в наявності високого рівня професійних знань і вмінь, творчості вчителя, у постійному вдосконаленні мистецтва навчання, виховання та розвитку людини [6].

В дослідженнях Т. Хлебнікової професійна майстерність визначається як комплекс професійних знань, властивостей особистості, які в сукупності з особистою мотивацією забезпечують високу результативність педагогічної діяльності, що характеризується творчістю, і базуються на рефлексії [15, с. 322–324].

Говорячи про професійну майстерність учителя мистецьких дисциплін зокрема, Г. Падалка асоціювала вчителя музики в школі з лоцманом у неосяжному океані музики, завдання якого охоплюють широку сферу питань музичного виховання, а головними якостями є самовідданість і ентузіазм, переконаність в необмеженості виховних можливостей величю мистецтва музики, палке бажання і вміння зробити її необхідною всім людям, педагогічна майстерність і творче натхнення [8, с. 14]. Дослідниця зазначає, що вчитель музики мусить бути митцем, щоб мислити як педагог,

і педагогом, що відчуває, як митець.

Визначаючи зміст фахової підготовки майбутнього викладача мистецьких дисциплін у контексті формування їхньої професійної майстерності, А. Козир акцентує увагу на спрямованості у бік забезпечення фахової цілісності, інтенсифікації, яка зумовлює функціонування багаторівневої освіти, проектування майбутньої продуктивної діяльності, акмеологічного становлення вчителя мистецтва в процесі ефективної практичної роботи [5, с. 206–212].

Тим не менш, численні здобутки у сфері дослідження майстерності вчителів, загалом, та майбутніх учителів мистецьких дисциплін, зокрема, не розкривають концептуальної моделі формування «ідеального» вчителя.

Аналіз методологічної та методичної літератури з досліджуваної теми, а також вивчення практичного досвіду дозволяє зробити висновок, що у численних і вагомих за теоретичними й прикладними результатами надбаннях педагогічної науки залишається поза увагою проблема комплексного дослідження феномену професійної майстерності вчителів мистецьких дисциплін як складного структурного утворення. У зв'язку з цим конкретизації вимагає дослідження структурних компонентів розвитку професійної майстерності майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Українська педагогічна наука виокремлює чотири основні характеристики майстерного вчителя, тобто компоненти педагогічної майстерності: гуманістична спрямованість; професійна компетентність; педагогічні здібності; педагогічна техніка [3, с. 30].

О. Плахотнік вважає, що педагогічна майстерність базується на таких компонентах як гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність) [10].

О. Дем'янчук виділяє такі чотири компоненти професійної майстерності учителя мистецьких дисциплін: педагогічна спрямованість, знання, уміння і професійно важливі якості, а також інтегральні характеристика цих компонентів – авторитет [2].

Здійснюючи оцінку компонентів педагогічної майстерності С. Вітвицька пропонує використати наступні критерії: *доцільність* (за спрямованістю), *продуктивність* (за результатами), *діалогічність* (характер взаємовідносин з усіма учасниками виховного процесу), *оптимальність* (у виборі засобів), *творчість* (за змістом діяльності) [1, с. 29].

Федорчук В. В, звертаючись до проблеми формування професійної майстерності майбутніх вчителів наголошує на необхідності оволодіння ними знаннями сутності педагогічної майстерності, основами педагогічної техніки, педагогічного спілкування, навичок педагогічного мовлення, театральної педагогіки, творчого задуму уроку, елементів передового та класичного педагогічного досвідів, розв'язування педагогічних задач та вирішення педагогічних ситуацій [16, с. 52].

Спираючись на психолого-педагогічні дослідження сучасників, Т. Хлебнікова виділяє такі основні ознаки професійної майстерності вчителя:

- наявність професійних знань;
- наявність специфічних властивостей особистості;
- висока результативність педагогічної діяльності;
- досвід творчої діяльності в навчально-виховному процесі;
- висока внутрішня мотивація до успішної роботи;
- рефлексія в діяльності, яка здійснюється [15, с. 322].

У професійній майстерності вчителя Г. Падалка визначила такі компоненти, як мотиваційний, когнітивний, емоційний, оцінний і діяльнісно-творчий.

Мотиваційний компонент виражає прагнення особистості до творення добра і справедливості, мистецького самовдосконалення.

Когнітивний компонент – передбачає спрямованість особистості до пізнання світу і себе у ньому; до розширення мистецької обізнаності, поза якою важко собі уявити ефективність професійної майстерності вчителя.

Емоційний компонент визначається загостреністю почуттів, високою розвиненістю емоційної сфери людини. Емоційний компонент передбачає здатність особистості до глибокого переживання духовних цінностей, втілених в художніх образах.

Оцінний компонент – виражає спроможність до самостійної оцінки життя, здатність не сприймати все на віру, не підкорятись сліпо авторитарним думкам, а самому розмірковувати над смислом буття, життєвих і мистецьких цінностей.

Діяльнісно-творчий компонент стосується можливості не тільки споживати, а й діяти, творити, втілювати в життя власні переконання, містить орієнтири самореалізації особистості педагога в процесі мистецької діяльності [9, с. 33].

Досліджуючи мотиваційний компонент професійної майстерності вчителя, В. Семиченко особливого значення надає:

- мотивам, які відображають потребу в тому, що складає зміст професії;
- мотивам, що пов'язані з відображенням деяких особливостей професії в суспільній свідомості (мотиви престижу, суспільної значущості професії);
- мотивам, що виявляють раніше сформовані потреби особистості, що актуалізувалися при взаємодії з професією (мотиви саморозкриття та самоствердження, матеріальні потреби, особливості характеру, звичок тощо);
- мотивам, що виявляють особливості самосвідомості особистості в умовах взаємодії з професією (впевненість у власній особистій придатності, у володінні достатнім творчим потенціалом тощо) [12].

Виходячи з проведеного аналізу науково-педагогічної літератури, враховуючи особливості професійної підготовки педагогів мистецької галузі освіти, нами пропонуються такі структурні компоненти.

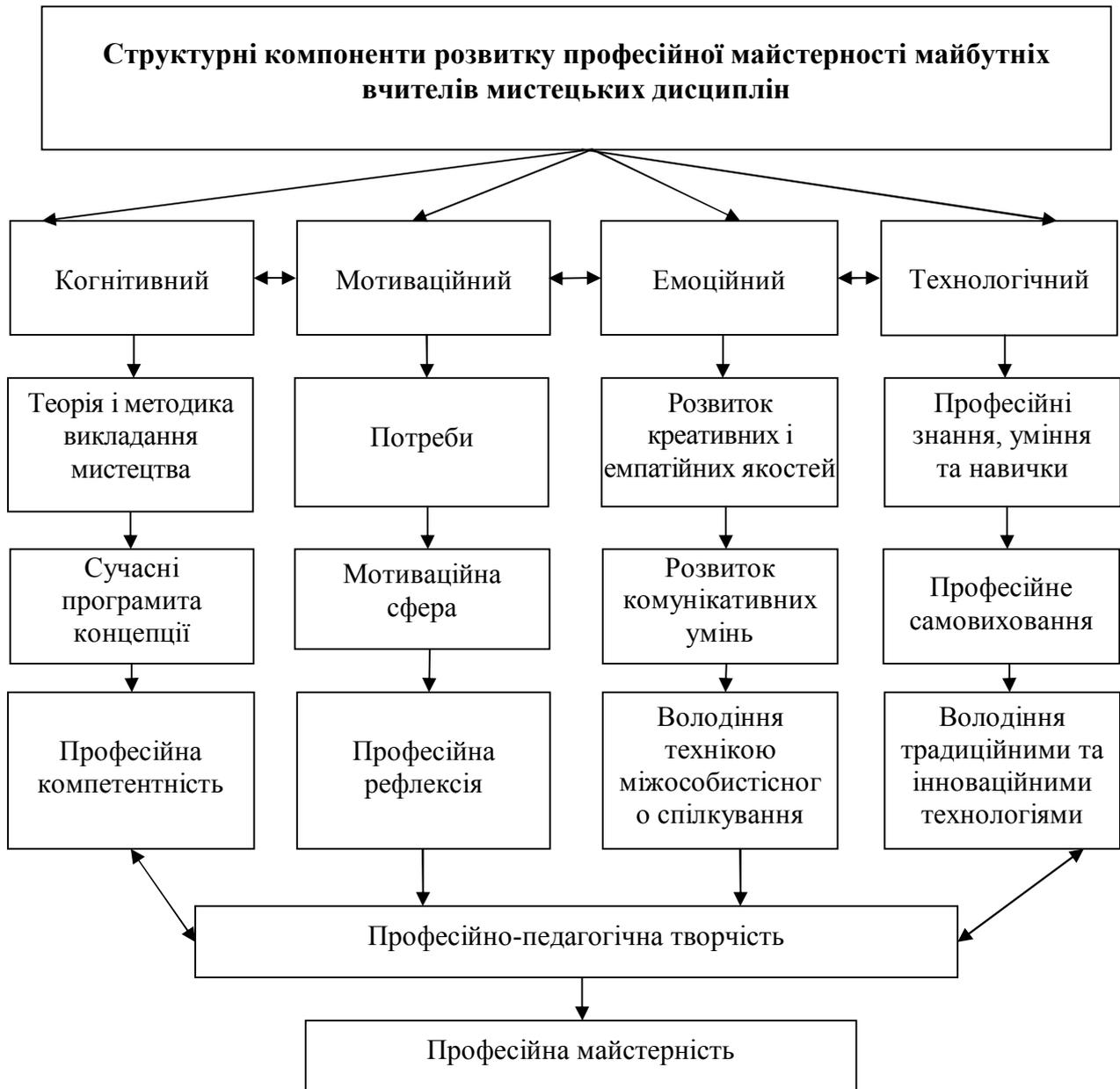

Рис. 1. Структурні компоненти розвитку професійної майстерності майбутніх вчителів мистецьких дисциплін

Складовими когнітивного компоненту є наступні показники: знання про сучасні програми та концепції, теорія і методика викладання мистецтва, розвиток самоосвіти та самовдосконалення, що є основою професійної компетентності.

Не менш важливим є аксіологічний компонент показник зумовлений художньо-педагогічними потребами, ціннісно-мотиваційним визначенням

та здатністю до творчих перетворень і професійної рефлексії. Зміст емоційного компонента деталізується розвитком креативних і емпатійних якостей, володінням технікою міжособистісного спілкування, що є ознакою високої комунікативної культури вчителя та високим рівнем його педагогічної майстерності;

Здійснювати високоефективну педагогічну діяльність дозволяє компонент технологічний, та його показники, а саме: професійні знання, уміння та навички, професійне самовиховання та володіння традиційними та інноваційними технологіями.

Ці структурні компоненти розвитку професійної майстерності майбутніх учителів мистецьких дисциплін тісно пов'язані між собою та органічно доповнюють одне одного та створюють умови для професійно-педагогічної творчості.

Професійна майстерність майбутніх учителів мистецьких дисциплін визначається нами як інтегральна характеристика особистісного становлення майбутнього вчителя та опанування ним професійною діяльністю.

Таким чином, вищевикладена інформація щодо багатоаспектного аналізу професійної майстерності майбутнього учителя мистецьких дисциплін у науково-методичній літературі свідчить про те, що цілісність загальної системи означеного феномену утворюється взаємозв'язком когнітивного, аксіологічного, емоційного та технологічного компонентів та їх інтегративними властивостями. Професійна майстерність майбутніх учителів мистецьких дисциплін піддається розвитку у процесі викладання дисциплін мистецького циклу і забезпечує визначення змісту процесу професійного становлення педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітвицька С. С. Складові педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу / Вітвицька С. С. // Формування професійно-педагогічної майстерності вчителів: історія, сучасність, перспективи : Збірник доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної Конференції, 2009. – С. 114.
2. Дем'янчук О. Н. Формування педагогічних умінь і навичок у майбутніх учителів мистецьких дисциплін / Дем'янчук О. Н. // Збірник доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (21 грудня, 2009). – Житомир, 2010. – С. 14–16.
3. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 2004. – С. 30.
4. Зязюн И. А. Основы педагогического мастерства : учеб. пособие [для пед. спец. высш. учеб. заведений] / [Зязюн И. А., Кривонос И. Ф., Тарасевич Н. Н. и др.] ; под ред. И. А. Зязюна. – К. : Просвещение, 1989. – 302 с.

5. Козир А. Інтеграційний аспект підготовки викладачів мистецьких дисциплін / Козир Алла // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – К., 2012. – Вип. 4. – С. 206–212.
6. Лизинский В. М. Диагностико-аналитические процедуры и активно-игровые формы в управлении школой / В. М. Лизинский. – М., 1996. – 77 с.
7. Макаренко А. С. Сочинения в семи томах / А. С. Макаренко. – М. : Изд-во АПН, 1958. – Т. 5. – 558 с.
8. Падалка Г. М. Учитель, музика, діти / Галина Микитівна Падалка. – К. : Музична Україна, 1982. – 144 с.
9. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К. : Освіта України, 2010. – 274 с.
10. Плахотнік О. В. Теорія і методика формування системи знань про природу як основа педагогічної майстерності вчителя / О. В. Плахотнік // Збірник доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (21 грудня, 2009). – Житомир, 2010. – С. 18–20.
11. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : навч.-метод. посібник / О. Я. Ростовський. К. : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.
12. Плекаємо педагогічну майстерність : навч. посібник / Семиченко В. А., Снісаренко О. С., Брюховецька О. В., Кудусова А. Ш. – Вінниця : Планер, 2010. – 674 с.
13. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія / автор упорядник О. М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
14. Филосовский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 576 с.
15. Хлебнікова Т. М. Оцінка рівня професійної майстерності вчителя / Т. М. Хлебнікова // Управління школою. – 2011. – № 22–24.
16. Федорчук В. В. Основи педагогічної майстерності / В. В. Федорчук. – Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д., 2008. – 140 с.